

Narativní a analytické paradigma v soudobé sociologii

JOSEF ALAN^{*}

Institut sociologických studií FSV UK, Praha

The Analytical and the Narrative Paradigm in Current Sociology

Abstract: The study deals with the problems of the „scientific status“ of sociology against the background of debates arising between its analytical and narrative branches. It examines those common issues in which both branches are grounded while continuing to develop in their own way. Those issues comprise with an individual (a respondent or a narrator), with everydayness, language and story-telling. The risk of possible confrontation between these paradigms is identified. The conclusion drawn is that real existed methodological heterogeneity of sociology leads to a recognition of its methodological eclecticism. These findings challenge a one-sided definition of the scientific character of sociology.

Sociologický časopis, 1994, Vol. 30 (No. 1: 11-19)

Stejně jako v minulosti ani dnes se sociologie nevyhne úvahám, které se týkají jejího vědeckého statusu. Nejde v nich pouze o otázku po způsobech, jimiž je v sociologii tematizována realita, ale nutně se dotýkají souvislostí, které přesahují rámec samého oboru. Nemůže zůstat lhostejná k hlasům, které jí adresují vědci jiných oborů a které se soustřeďují ve výroku fyzika C. F. von Weizsäckera, že „bez přihlédnutí k hermeneutickým předpokladům se sociologie sotva jeví jako vědecky zdůvodnitelná“ [Weizsäcker 1992: 154]. Důležitější než sama pochyba o vědeckosti sociologie je na tomto místě zmínka o hermeneutických předpokladech, protože tím se současně otevírá téma vztahu analytického a narativního paradigmatu v sociologii - a možná i mimo ni.

Označení analytické paradigma je v jistém smyslu metaforické. Jak ukazuje třeba R. Rorty, používají se taková slova jako vědecký, objektivní, metodický, analytický či racionální vlastně jako synonyma [Rorty 1991: 193]. Jeho zakotvení je primárně metodologické, důsledky se však promítají do pojetí sociální reality a jsou tedy epistemologické. Soubor metod ještě nestačí k tomu, aby se konstitovalo paradigma. Navíc se i sám pojem paradigmatu stal v podstatě hodnotícím a bylo by možná lepší ho do budoucna vůbec opustit.

Jestliže analytická větev sociologie dosahuje díky svým metodickým postupům, založeným na aparátu, který se opírá o měření, klastry, regresní křivky, agregované vzorce atd., úspěchů, které jsou oceňovány jako výraz scientizace sociologie, je to úspěch poněkud sporný. Koresponduje sice s modelem přírodních věd i ekonomie, jejíž schopnost absorbovat matematiku a stát se kvantitativní vědou spočívá v reálně kvantitativní povaze ekonomické reality (především díky takovým fenoménům, jako jsou peníze), současně však tajně eliminuje vlastního původce dat, s nimiž pracuje - totiž jedince. Sama to přiznává, když ho nazývá respondentem. Tato S-sociologie, použijí-li Petrusekův termín [Petrusek 1992: 90 an.], tedy sociologie počítačová, kvantitativní,

^{*}) Veškerou korespondenci posílejte na adresu: doc. PhDr. Josef Alan, CSc., Institut sociologických studií FSV UK, Celetná 20, 116 36 Praha 1, tel. (02) 24 21 05 05, fax (02) 24 22 79 50.

matematizující, formalizující, modelující, dospívá totiž k tvrzením o společnosti, která v žádném případě nepotvrzuje a neupevňuje postupy, jichž používá.

Standardní pojetí empirického výzkumu, opřené o dotazník, spočívá v indexaci verbálních projevů lidí, kteří odpovídají na otázky zajímavé sociologa. „Dotazníkový blanket“, píše Batygin, „leží na plyšovém ubruse, ale skutečný život protéká sociologickými standardizovanými otázkami jako voda řešetem“ [Batygin 1987: 29]. Tento významný nástroj sociologického poznání sociální reality je jednou z forem, jejíž moc sestupuje do každodenního života - a přiznejme, že jde především o moc byrokratickou, proto je dotazník tak radostně byrokraty přijímán, vždyť je součástí jejich arzenálu. Je důležité zasobit se fakty, aniž bychom museli přihlížet k tomu, jaký význam jim připisují sami jednající. A chceme-li tento význam zjistit, poslouží nám k tomu stejný dotazovací postup. Nakonec je na sociologovi, jak pomocí svých analytických postupů dojde ke kvantitativně fundovaným výročkům o společnosti - a k jakým.

V podstatě se tímto postupem legitimuje a racionalizuje určitá forma sociální organizace, jejímž základem je panství kvantity - od hospodářství přes techniku až po pravidla demokracie. V tomto smyslu jde o racionalisticky konstruovaný portrét kultury. Jak upozorňuje J.-J. Salomon, tento typ institucionalizované vědy z ní učinil součást technické kultury, podřízené pravidlům výroby - jak ve smyslu užitečnosti, tak organizované anonymity vědců [Salomon 1987].

Bylo by však velkým omylem, kdybychom propadli iluzi, že sociologie stejně jako přírodní vědy stojí na metodologickém aparátu, který je určen k co nejlepšímu zvládnutí „bezhlasého předmětu“. Naopak, v sociologii jde primárně o rekonstrukci a interpretaci cizí promluvy, která nám zprostředkovává sociální realitu. Tak jako slova odtržená od reality znamenají degeneraci promluvy, znamená skutečnost odtržená od promluvy degeneraci sociální skutečnosti.

Nejde však vůbec o nějakou samoučelnou kritiku tohoto paradigmatu sociologie. Smysl tohoto zamyšlení je v něčem jiném, totiž v hledání společných zdrojů analytické i narativní sociologie, od kterých se pak jedna i druhá vydaly svou cestou. A možná, že nahlédnutí do těchto společných zdrojů umožní když už ne spolupráci založenou na epistemologickém základě, pak alespoň spolupráci na základě etickém. V jistém smyslu je možno souhlasit s Lyotardem, že „vědění je fundované vyprávění o jeho vlastním martyriu“ [Lyotard 1991: 71] - a sociologické vědění, včetně vědění o sociologii samé - takovým martyriem nesporně je také.

Charakteristiky onoho společného místa a podle mého základ každé sociologie tvoří:

- přítomnost subjektivního prvku v sociální realitě,
- respektování každodennosti,
- způsob zacházení s jazykem a
- (biografický) příběh a jeho vyprávění.

Ze stokrát opakované učebnicové teze, že sociologie nejen odkazuje k předem dané skutečnosti, nýbrž je její součástí, plyne závěr, kterému často nevěnujeme pozornost - totiž nezbytnost zamyslet se nad možností radikální distinkce mezi poznáním a jeho předmětem. Nebo jinak: nad možností distinkce mezi realitou sociologa a realitou respondenta.

Položme si proto otázku, jak zachází sociologie s oním subjektivním prvkem (jedincem, člověkem, aktérem), který je imanentní součástí sociální reality a zdrojem poznatků o ní. Analytická sociologie ho považuje především za respondenta, což je spíš než bytost mluvící bytost mluvená. Stačí jí, když jeho zkušenost na sebe vezme víceméně předepsanou znakovou podobu, a významy, které se za touto rovinou znaků skrývají, si již trůfá odhalovat sama. Soubor těchto znaků vytváří empirický text, který pak má být vysvětlen za použití sociologického jazyka a postupů, formulovaných sociálním prostředím a normami samotné sociologie. Jak zdůrazňuje K. Popper, „toto vědecké jednání konstituuje jiný koncept ‚skutečnosti‘ než kognitivní styl praxe“ [Popper 1974: 46].

Sám empirický (dotazníkový) výzkum je založen na rezignaci zpětné vazby s „respondentem“, a je tedy kategoricky a-dialogický. Sociolog klade otázky a předpokládá shodu mezi odpovědí a skutečností. Aby byla shoda co nejpravděpodobnější, musí být otázka formulována tak, aby eliminovala klamání - tj. vyloučila emotivní konotace, hrozbu nepochopení či špatného čtení, snahu odpověď dovypřávit atd. To je umění sociologického dotazníku. Předpokladem ovšem je korespondence mezi světem sociologa (a jeho vědy) a žitým světem dotazovaných. Otázka tedy musí být natolik obecně platná, aby se hodila na jakéhokoli originálního jedince. Všichni samozřejmě vědí, že v jeho životě je tisíce jiných a důležitějších věcí, než na které se ptá sociolog, ale smyslem dotazování není rozumět konkrétnímu člověku, nýbrž dosáhnout toho, aby on porozuměl našim otázkám. Jeho odpovědi jsou pak samozřejmě vypreparovanou realitou, jejich cena však spočívá v tom, že se stávají daty, dále použitelnými informacemi, které slouží k verifikaci sociologicky formulovaných hypotéz. Sociologie propadla absolutistické představě, že zárukou poznání společnosti jsou hromadná data a výzkumné procedury jim podřízené a teorie na nich založené.

Sociální realita, již se zabývá sociolog, tedy musí být stejného řádu pro něj jako pro respondenta. V obou případech musí být tedy situačně bezkontextová. To patří k podmínkám objektivnosti. A dojde-li k překvapivým výsledkům, je věcí interpretačního umění se s nimi vypořádat. Empirický výzkum, který má zaplnit sociologem zkonstruovanou „prázdnou“ matici, mlčky předpokládá, že to, nač se ptá, všechny nějak oslovuje. Předpoklad jistě riskantní, leč nezbytný.

Tento postup, který je vlastní analytickému rozumu, samozřejmě vytváří v jistém smyslu fragmentární podobu skutečnosti, ale je to daň, kterou třeba zaplatit a která je zčásti kompenzována nadějí vkládanou v kumulativní povahu vědění. Jenže to nás nezabavuje povinností opakovaně si klást otázku, co vlastně znamená sociální skutečnost.

V tomto smyslu analytická sociologie věnuje jen málo pozornosti důsledkům, které má pro empirický výzkum myšlenka, že stejně jako věc, pozorovaná v každodenním životě, není pouhým smyslovým vjemem, nýbrž je myšleným objektem, tedy *konstruktem* [Whitehead 1949], je skutečnost ve smyslu „Lebenswelt“, tedy „žitého světa“, konstruována sociálně [Schutz 1969, Berger a Luckmann 1966]. Nemá na tomto místě smysl pouštět se do všech souvislostí, které konstruktivistický koncept vnáší do sociologie, nevyhne se však přinejmenším jednomu momentu, který se váže na onen vstupní kontakt empirického sociologa s těmi, kteří ho zpravují o stavu společnosti. Jde o moment situačního kontextu.

Je naprosto pochopitelné, že poznávat společnost prostřednictvím těch, kteří v ní žijí, znamená odhlédnout od toho, co bychom mohli nazvat náhodností. Tomuto

požadavku sociologii dobře posloužila orientace na institucionalizovanou dimenzi společnosti i sociálního jednání. V jistém smyslu bychom mohli předmět analytické sociologie definovat jako institucionalizovanou společnost. A dokonce právě tato dimenze představuje v jistém smyslu značně rozsáhlé společné pole všech sociologií, jak těch, kteří vycházejí z toho, že se sociologie zabývá sociálním světem, který je konstituován situačním jednáním jednotlivců, tak těch, kteří situační jednání vidí jenom jako epifenomén. Shoda totiž platí v tom, že sociální systém je pro jedince objektivní (že tedy sociální normy, kategorie atd. považují za nezávislé na vlastním jednání), a za druhé, že jednání druhých, tedy jejich slova či gesta, jsou ihned pochopitelná. Místem sporu však zůstala kontextová závislost smyslu jednání. Ačkoli tedy interakční mechanismy mají obecný nekontextový základ, neboli mají indexový charakter, který vůbec umožňuje interakci, aby ji byl zpětně reprodukován, jsou současně kontextově rozvíjeny.

Kontextuálností se dostáváme k další možné spojnici mezi analytickou a narativní sociologií - ke každodennosti. Základem každodenního jednání je, jak ukazuje třeba Soeffner, „konstruování normality“ [Soeffner 1983], která spočívá na všedním opakování. Rutinní styl praktické každodennosti spočívá na osvojené premise, že nemusí být řečeno vše. Každodenní vědění je tedy z velké části neexplicitní, protože spočívá na samozřejmosti a podléhá opakující se zkušenosti pokusů a omylů. Je zakotveno v tradici a současně nesmírně variabilní. Každodennost je konstituována angažovaným jednáním.

Sociologie k tomuto světu každodennosti přistupuje jinak - jako k objektu, který je předmětem pochyb, který je nesamozřejmý, který je zdrojem poznání jen v jeho explicitní formě, který je součástí širších a hlubších sociálních procesů atd. Ale současně původním rezervoárem všech jejích metod jsou „techniky všedního dne“. Právě zde dochází ovšem k výraznému posunu. Z dialogu nebo vyprávění jako podstatných prvků každodenní komunikační praxe se stalo dotazování, ve kterém se jedna strana ptá a druhá pouze odpovídá. Jde o jistý druh křížového výsledku, jehož smyslem je zveřejnění privátního světa.

Tento posun implikuje mnoho souvislostí, z nichž je třeba zmínit alespoň jednu - totiž zacházení s jazykem, nebo šíření s promluvou. Každodenní dialog je možno definovat jako střetávání či souvztažnost „sociálních“ jazyků - tedy různých jazykových stylů a s nimi spojených významů. Jsme neustálými svědky průniku jazykového světa každodennosti do sociologie, ale i naopak, jisté sociologizace každodenní zkušenosti. Jenže jazyk sociologie je aktualizován ve svébytném jazykovém prostředí a usiluje udržet si vlastní styl, který je nesen tendencí k autonomní a v jistém smyslu esoterické dialogičnosti uvnitř sociologie. Tak se sociologie svým jazykem nutně odlišuje od světa každodenního vědění. Prostě mezi každodenností a jejím jazykem na jedné straně a sociologií na straně druhé se otevírá propast.

Zatímco „přírodní vědy vůbec neznají slovo jako předmět, na který se lze zaměřit“ [Bachtin 1980: 123], je pro sociologii slovo základním nositelem sdělení. Ale nejde pouze o slovo nebo promluvu, jde také o problém vztahu mezi analytickou logikou vědy a heterogenitou logik, o níž mluví díla Pribrama, Kluckhorna, Batesona, Waddingtona, Maruyamy - tedy představitelů různých vědních oborů - a s níž se setkáváme v sociální realitě, třeba při výzkumu generací, sociální deviace, delikvence a pod. Právě v tomto kontextu se dostáváme ke kořenům narativní sociologie.

Vstup konceptu vyprávění do sociologie není nikterak jednoduchý a bezrozporný. Když to poněkud přeženeme, pak je součástí střetnutí dvou kultur, jak ho explikoval

C. P. Snow [Snow 1959] - kultury technicko-scientistní a literární - a nově ve svém pokusu definovat sociologii jako třetí kulturu, stojící mezi nimi, zpracoval Lepenies [Lepenies 1985]. Tento obrat k narativní sociologii je jistou reakcí na metodologický fetišismus, kterému tato disciplína začala propadat, a je dokonce spojován se vstupem sociologie do postpozitivistické éry [Maines 1993]. Díky němu se mění i pojetí empirické sociologie, která začala reflektovat některé svá dilemata, plynoucí z toho, že kontakt se sociální realitou je z velké části verbální a že sama sociologie je vlastně vyprávěním.

Vyprávění jako sociální situace je běžnou součástí sociálního světa a takové procesy jako socializace, formování skupinové koheze, vznik sociálního konfliktu atd. se bez něj vůbec neobejdou. Vyprávění je prostě formou sociálního jednání. Kontakt s realitou, založený na „sběru dat“, je v podstatě transformací vyprávěných příběhů do schématu, který určuje sociolog, aniž by ovšem respektoval jejich smysl a význam pro vyprávějící. Nástroje, určené původně ke zpřesnění získávaných informací, například škály, vycházejí z předpokladu jejich (přibližně) stejného významu pro všechny - což se nepotvrdilo. Tím se sociologie stala více spekulativní, než by odpovídalo postupům, které používá.

Narativní sociologie se pokouší odvážněji respektovat konstruktivistické pojetí sociální reality a stejně tak význam symbolické a typologické logiky pro formování i průběh sociálního jednání. To se nepromítá pouze do toho, jak definuje předmět svého zájmu a jak s ním zachází, ale i do toho, jak definuje sebe samu.

Na první úrovni tedy podstatně více respektuje toho, kdo je zdrojem textu (s nímž pak pracuje jako s datem). Považuje ho nikoli za pouhého respondenta, ale za nositele originálních příběhů, které mají své pevné sociální i biografické zakotvení. Jeho vyprávění je možno považovat za extenzi odpovědi na otevřené otázky, aniž by však jejich kladení bylo závazným vodítkem. Ricoeur [1984], Bruner [1987] a jiní ukazují, že vyprávění je autentickým způsobem popisu událostí, které propojují sociální situaci s časem. Kulturně sdílené postupy vyprávění nejsou pouhými zprávami o jednání, o průběhu událostí, ale současně v sobě nesou vědomí tohoto jednání. Člověk je prostě vypravěčem historek a vidí svět jejich prostřednictvím. Ony organizují nejen jeho paměť, ale ovlivňují i jeho přístup ke skutečnosti jako nositeli údivu i pochybností. V tomto smyslu je vyprávění jednáním.

Uznáme-li, že skutečnost je výsledkem selektivní a interpretativní aktivity člověka, uznáváme současně, že „člověk se v každém okamžiku svého každodenního života nachází v biograficky determinované situaci a ve fyzickém a sociokulturním prostředí, které si sám definuje“ [Schutz 1953: 9]. Vyprávění je konstruktem světa každodennosti, běžnou formou každodenní komunikace i autoreflexe.

Věnovat pozornost vyprávění jako formě, již se dostáváme k sociální realitě, současně umožňuje přesněji formulovat ty epistemologicky relevantní otázky, které souvisejí s hodnotou získávaných sociologických dat. Například problém reliability retrospektivních dat, které tvoří standardní součást každé sociologie, je spojen s analýzou fenoménů vzpomínek, selektivní paměti, strukturní amnézie, reinterpretační událostí atd. Samozřejmě se tím dostáváme do gravitačního pole diskursu o pravdě.

Vyprávění mění v jistém smyslu i pojetí aktuální přítomnosti, neboť potvrzuje panství minulosti - tím konstituuje kontinuitu, ale současně díky možnosti převyprávění, nové interpretace téhož, potvrzuje panství přítomnosti - a tím nabízí šanci diskontinuitě. To má své specifické etické důsledky, které se projevují jak instrumentálním zacházením

s minulostí, tak pragmatickým zacházením s přítomností. „Každý se pokouší nějak vystavět vlastní ontologii“, zdůrazňuje A. Hankissová [Hankiss 1981: 203], nejen jednotlivci, ale i celé společnosti.

A právě v situaci, kdy jsou společnosti zasahovány radikálními sociálními změnami, stojí sociologie před otázkami, které si dříve ani nemusela klást. Přítomnost již není pouhou extenzí minulosti [Mead 1970], ale stává se historií. To je jeden z momentů přesvědčení, že sociologie nemůže být vědou po způsobu věd přírodních. Jakmile například každá věková kohorta má své dějiny, slábne účinnost tradičního vzorce generačního přenosu kultury; nová generace nejen nereplikuje chování generace předchozí, ale stává se nositelem chování, kterému se přizpůsobují generace předchozí. Všechny tyto souvislosti - a daly by se uvést další - přinejmenším legitimují heuristickou funkci narativní sociologie.

V okamžiku, kdy se empirickým východiskem sociologie stává vyprávění, blíží se sociologie hermeneutice. Koneckonců nejedna její větev - např. objektivní hermeneutika nebo empirická hermeneutika - na půdě sociologie přímo vznikla a působí [viz Zelder a Moser 1983]. Předmětem zájmu se tedy stávají protokoly symbolicky zprostředkované sociální interakce, které ovšem nemusí být fixovány pouze v písemné podobě, ale mohou mít o podobu vizuálních záznamů. A protože hermeneutika je uměním porozumět fixovaným projevům života [Zelder 1983], dostává se narativní sociologie do blízkosti oné kultury, kterou Snow označuje slovem literární. Aniž bychom se věnovali dvěma jasně se nabízejícím tématům - tedy sociologii literatury a sociologii masmédií, které otevírají ony problémy, jimž se analytická sociologie do jisté míry vyhýbá, tedy problémy fikce, klamání, literární licence, stylizace atd. -, je třeba upozornit na jiný moment. Epistemologický obrat k lingvistické, narativní, rétorické a textuální stránce reality a jejího zkoumání [Konopásek 1993] nesouvisí jen s nesporným obratem ke komunikativním zdrojům sociálního řádu, který byl - v intencích durkheimovské, případně funkcionalistické linie sociologického myšlení - doposud odvozován především od institucionalizace lidského chování, nýbrž směřuje také k jistému překonání propasti mezi vědami přírodními a humanitními, ba dokonce mezi vědou a uměním, k překonání představy, že tato vzniklá dichotomie je dána dvěma naprosto nesouměřitelnými přístupy ke skutečnosti. Není bez zajímavosti, že výzvy na adresu sociologie přicházejí hned z obou stran. Tak třeba M. Bachtin uvádí, že románovému žánru může být práva pouze sociologická stylistika [Bachtin 1980: 77] - což je současně výzva, která nesporně koresponduje s některými aspekty narativní sociologie, například s jejím zájmem o estetické parametry narativních textů, dokonce textů sociologických. A na druhé straně o této dichotomii hlasitě zapochybovala nejedna z velkých postav současné fyziky, chemie, matematiky či biologie a dokonce své pochyby opřela o argumenty, vycházející z přesvědčení o ohrožení vědy technikou, tedy jejím praktickým smyslem. Rorty, který by tak rád zbavil sociology představy, že existuje něco jako „status vědy“ [Rorty 1991: 197], k této situaci dokonce poznamenává: „Když zvažujete, co dobrého a špatného udělali společenští romanopisci a co dobrého a špatného udělali společenští teoretikové, dospějete k přání, aby bylo více románů a méně teorií“ [Rorty 1993: 42]. Obava z toho, že narativní sociologie nesplňuje parametry vědy, jak je stanovuje analytické paradigma, je tím víc než zpochybněna.

Úvodem zmiňovaný Carl Friedrich von Weizsäcker jednou vyprávěl čínskou historku o stromu, který se stal nádherný a mocný proto, že jeho dřevo bylo sukovité, plody hořké a listy jedovaté, že byl prostě naprosto neužitečný. Touto historkou doplnil

přednášku fyzika Thoma, který v ní uvedl: „Nutnou podmínkou vědeckosti toho kterého oboru humanitních věd je jeho naprostá neefektivnost“ [Thom 1992: 29].

Pro danou chvíli by bylo úspěchem, kdyby skončila svou kariéru představa, že použití jedné skupiny metod v sociologii už je paradigmatickým krokem, kdybychom tedy uznali nejen multiparadigmatičnost sociologie, ale přiznali i její reálnou metodologickou heterogenitu, případně - řekneme-li to méně uctivě - přiznali ji právo na metodologický eklektismus. Ať vezme jakýkoli sociologický text, stejně nakonec zjistíme, že sociologové jsou primárně vypravěči.

JOSEF ALAN je ředitelem *Institutu sociologických studií Fakulty sociálních věd UK v Praze, kde přednáší obecnou metodologii a biografickou sociologii. Je autorem knih Společnost, vzdělání, jedinec (1974), Etapy života očima sociologie (1989) a jiných a řady článků a studií. Vydává čtvrtletník pro kritickou sociologii S-OBZOR, je místopředsedou Nadace Film a Sociologie.*

Literatura

- Alan, J. 1982. „Úvahy o přístupu sociologie k realitě“. In *Metodologické problémy společenskovědního výzkumu*. Praha: Sportpropag.
- Alan, J. 1989. „Zkoumání času lidského života“. In *Metodologie výzkumu životních drah*, ed. by J. Alan. Praha: VÚSRP.
- Arendt, H. 1969. *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bachtin, M. M. 1980. *Román jako dialog*. Praha: Odeon.
- Batygin, G. 1987. „Mýtus o sociologii.“ *Nová doba*, č. 51.
- Berger, P. L., T. Luckmann 1966. *The Social Construction of Reality*. New York.
- Bertaux, D. (Ed.) 1981. *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*. Beverly Hills: Sage.
- Bertaux, D., M. Kohli 1984. „The Life Story Approach: A Continental View“. *Annual Review of Sociology* 10.
- Biography and Autobiography in Sociology 1993. *Sociology* 27: (Special Issue).
- Brown, R. H. 1985. „Social Reality as Narrative Text: Interactions, Institutions, and Politics as Language“. *Current Perspectives in Social Theory* 6.
- Bruner, J. 1986. *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner, J. 1987. „Life as Narrative.“ *Social Research*, No 1.
- Burgos, M. 1989. „Life Stories, Narrativity, and Search for the Self.“ *Life Stories* 5.
- Derrida, J. 1993. *Texty k dekonstrukci*. Bratislava: Archa.
- Fischer, W. 1978. „Struktur und Funktion erzählter Lebensgeschichte.“ In *Soziologie des Lebenslaufs*, ed. by M. Kohli. Darmstadt: Luchterhand.
- Glaser, B. G., A. L. Strauss 1967. *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Gouldner, A. W. 1971. *The Coming Crisis of Western Sociology*. New York: Heineman Educational Books.
- Gulyga, A. 1985. „Umění ve století vědy“. *Světová literatura*, No. 4.
- Habermas, J. 1979. „Aspects of the Rationality of Action“. In *Rationality To-Day*, ed. by T. F. Gerastse. Ottawa.
- Hankiss, A. 1981. „Ontologies of the Self: On the Mythological Rearranging of One-Life-History“. In *Biography and Society*, ed. by D. Bertaux. Beverly Hills: Sage.
- Chazel, F. 1993. „L'estétisme sceptique at ses limites en histoire de la sociologie“. *Revue française de sociologie*.

- Ingarden, R. 1989. *Umělecké dílo literární*. Praha: Odeon.
- Keller, J. 1993. „Vztah mikro a makro jako sociologický mýtus“. *S-Obzor* 2 (5), č. 3.
- Kleining, G. 1982. „Umriss zu einer Methodologie qualitativer Sozialforschung“. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 34, No. 2.
- Konopásek Z. 1993. *Samisebe: Sociologie babičkou*. Rkp.
- König E. 1983. „Methodenprobleme der Handlungsforschung. Zur Diskussion um die Handlungsforschung“. In *Aspekte qualitativer Sozialforschung*, ed. by P. Zedler, H. Moser. Opladen: Leske Verlag.
- Lepenes, W. 1985. *Die drei Kulturen. Soziologie zwischen Literatur und Wissenschaft*. München: Hanser.
- Lytard, J. F. 1993. „Postmoderná situácia“. In *Za zrkadlom moderny*. Bratislava: Archa.
- Maines, D. R. 1993. „Narrative's Moment and Sociology's Phenomena. Toward a Narrative Sociology“. *The Sociological Quarterly* 34.
- Maruyama, M. 1974. „Paradigmatology and its Application to Cross-Disciplinary, Cross-Professional and Cross-Cultural Communication“. *Dialektika* 28, No. 3-4.
- Mead, M. 1970. *Culture and Commitment. A Study of the Generational Gap*. London: The Bodley Head.
- Migdal, A. 1986. „Hledání pravdy“. *Světová literatura* č. 2.
- Mitchel, W. J. T. (Ed.) 1984. *On Narrative*. Chicago.
- Oevermann, U., T. Allert, E. Konau, J. Krambeck 1983. „Die Methodologie einer ‚objektiven Hermeneutik‘“. In *Aspekte qualitativer Sozialforschung*, ed. by P. Zedler, H. Moser. Opladen: Leske Verlag.
- Pap A. 1962. *An Introduction to the Philosophy of Science*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Petrusek, M. 1992. *Alternativní sociologie*. Praha: KOS.
- Popper, K. 1974. *Objektive Erkenntnis. Ein evolutionärer Entwurf*. Hamburg.
- Prigogine, I. 1987. „Proměny vědy - Kultura a věda dnes.“ *Světová literatura* č. 6.
- Prigogine, I., I. Stengersová 1984. „Nová aliance.“ *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* č. 4-5.
- Ricoeur, P. 1984. *Time and Narrative*. Chicago: Chicago University Press.
- Ricoeur P. 1993. *Život, pravda, symbol*. Praha: OIKUMENĚ.
- Rorty, R. 1991. „Věda ako solidarita“. In *Za zrkadlom moderny*. Bratislava: Archa.
- Rorty, R. 1993. „Rozpuští se filosofie v literatuře?“ *Světová literatura* č. 5.
- Salomon, J.-J. 1987. „Krise vědy - krize společnosti.“ *Světová literatura* č. 2.
- Schutz A. 1953. „Common-Sense and scientific interpretation of human action.“ *Philosophy and Phenomenological Research*, XIV, č. 1
- Schutz, A. 1969. „Some leading concepts of phenomenology“. In *Essays in Phenomenology*, ed. by M. Natanson. The Hague: M. Nijhoff.
- Snow, C. P. 1959. *The Two Cultures and the Scientific Revolution*. London.
- Soeffner, H.-G. 1983. „Alltagsverstand und Wissenschaft“. In *Aspekte qualitativer Sozialforschung*, ed. by P. Zedler, H. Moser. Opladen: Leske Verlag.
- Stanzel, F.K. 1988. *Teorie vyprávění*. Praha: Odeon.
- Strassner, H. 1983. „Neuer Methodenstreit über das Verhältniss von Mikro- und Makrosoziologie?“ *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 35, č.2.
- Thom, R. 1992. „O vědeckosti humanitních věd.“ In *Člověk v moderních vědách*. Praha: Filozofický ústav ČSAV.

- Voklenštejn, M. 1987. „Umění a exaktní věda.“ *Světová literatura* č. 4.
- Volkenštejn, M. 1975. „Estětika nauki a naučná estetika.“ *Voprosy filosofii* No. 8.
- Weizsäcker, C. F. 1993. *Člověk ve svých dějinách*. Praha: Scriptum.
- Wilson, T. P. 1982. „Qualitative oder quantitative Methoden in der Sozialforschung.“ *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 34, č. 3.
- Whitehead, A. N. 1949. *The Organisation of Thought*. New York.
- Zedler, P. 1983. „Empirische hermeneutik. Eine Problemskizze.“ In *Aspekte qualitativer Sozialforschung*, ed. by P. Zedler, H. Moser. Opladen: Leske Verlag.
- Zedler, P., H. Moser (eds.) 1983. *Aspekte qualitativer Sozialforschung*. Opladen: Leske Verlag.

Summary

If our thoughts are based on doubts as to the scientific character of sociology, doubts which are raised namely by natural scientists, there is hardly any other possibility than to discuss the ways by which a particular reality is translated into sociological discussion. With respect to the hermeneutic presuppositions of sociology there are differences between its analytical and narrative branches.

Especially thanks to methodological procedures based on quantitative data about social reality, analytical sociology enjoys considerable success. It is considered as an expression of its tendency to become truly scientific. This model is a constituent part of a relatively unified and rationally constructed image of culture in which both the pragmatic character of knowledge and organizational forms of science feature.

However, sociology not only seeks to offer the best possible understanding of a „voiceless object“. It is precisely narrative sociology that identifies the moments in which the former unity of sociology disintegrates and where two different approaches are forming. These moments concern namely the subjective aspects of social reality, an understanding of everydayness, the use of language and an approach to the narration of (biographic) stories. In this connection an orientation to impulses coming from narrative sociology should be adopted in preference to the criticism of the analytical sociological approach to these problems. It seems that an epistemological turn to linguistic, narrative, rhetoric and textual aspects of reality and the investigation thereof is connected not only to an interest in communicative sources of social order but also to overcoming the dichotomy between technological-scientific and literary culture which is characteristic of modern society. It is perhaps due to narrative sociology that classical empirical research has begun to respect and to solve the problems arising from the fact that the contact with social reality is of a primarily verbal nature.

An attention to narration as a form which connects us with reality enables sharper definitions of a number of questions that are connected with the value of collected sociological data and with ways in which these data are interpreted. When societies are affected by radical changes - a situation which concerns our society - many subjects (such as the redefinition of the past, the function of selective memory, the role of fiction, etc.) become a part of the sociological reconstruction of social reality. Many other moments are connected with this situation - starting with the real and fictitious role of public opinion or mass media in an orientation in the world, through the changing standards of socialization, and ending with the influence of value pragmatism, life-of-the-day approaches or an extreme conformity to strategies of everyday social interactions.

It is perhaps the achievement of narrative sociology (which opened up the field for examination of these and similar problems of sociology), that the notion of that, sociology as a scene is defined by singular methodology. Together with a recognition of the multi-paradigmatic character of sociology as well as a recognition of its existing methodological heterogeneity is a heretic right for methodological eclecticism arises. This in connection with this that sociology returns to its forgotten role of narrator.



SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON)

NABÍZÍ SVŮJ NOVÝ TITUL

Vede přechod k demokracii skutečně k demokracii? Mohou za neúspěch demokracie objektivní podmínky nebo konkrétní lidé? Je možné vytvářet demokracii nedemokratickými prostředky?

Vladimíra Dvořáková - Jiří Kunc

O PŘECHODECH K DEMOKRACII

Politologická studie seznamující s diskusemi, přístupy a výsledky zkoumání přechodů k demokracii v západní politologii v posledních dvaceti letech. Autoři se zaměřili na otázky charakteru odstraňovaného režimu, samotného momentu zlomu, typologie cest přechodu, periodizace a rytmu změny a na problematiku tzv. starých struktur. Kniha nepojednává o konkrétních osobách a aktérech, ale o tom, jak určitá počínání těchto aktérů někdy k demokracii vedou, jindy nevedou. V českém prostředí je to první publikace tohoto druhu. Mohla by čtenářům umožnit i nový pohled na dosud publikované dokumenty, memoáry či analýzy československého přechodu k demokracii.

Je určena především odborné veřejnosti, ale díky tomu, že podrobněji rozebírá některé přelomové politologické práce zabývající se problematikou demokracie, lze ji využít i jako učebnici pro studenty politologie, historie, sociologie, filosofie.

Demokracie znamená jistá pravidla a nejisté výsledky. Nedemokracie znamená nejistá pravidla a jisté výsledky. Přechod k demokracii pak má nevýhody obého - nejistá pravidla i nejisté výsledky.

Kniha vychází v dubnu 1994.

Objednávky zasílejte na adresu:

Alena Miltová, poste restante 140 02 Praha 42.

Knihy zasíláme na dobírku i na fakturu.

Knihkupcům poskytujeme výhodný rabat.